

بررسی تحلیلی عوامل تاثیرگذار بر پیدایش نقشمایه های سکه های فلوس در دوران قاجار

دکتر محمدرضا شریف زاده^۱، شهره بیروتی^۲

^۱ - عضو هیئت علمی و مدیر گروه پژوهش هنر دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی moh.sharifzadeh@iauctb.ac.ir

^۲ - دانشجوی دکتری تاریخ تحلیلی و تطبیقی هنر اسلامی، مدرس و مدیر گروه فرهنگ و هنر مرکز علمی کاربردی جهاددانشگاهی بندرانزلی

shohrehbirouti@yahoo.com

چکیده

بیان مسئله

سکه های مسین ایران (مشهور به فلوس در دوران اسلامی و شاید پیش از آن) برخلاف مسکوکات طلا و نقره، نه تنها در پایتخت و کلان شهرها بلکه در شهرهای کوچک نیز به دست حکام محلی ضرب می شده اند و به سبب ارزش مبادله ای ناچیزشان، بیشتر مورد استفاده طبقات پایین جامعه بوده اند. از این رو، تصاویر و نقوش این سکه ها تجلی فرهنگ ها، باورها و آداب و رسوم محلی نواحی گوناگون ایران زمین است.

هدف

موجود، تحت تاثیر عوامل موثری، همچون فرهنگ، آداب و رسوم، مذهب، باورهای عامیانه و متغیر بوده است.

کلمات کلیدی: نقشمایه، سکه، فلوس، قاجار.

مقدمه

پیش از اسلام در ایران، سکه های مسی در میان مردم رایج بوده و پس از اسلام نیز تا دوران قاجاریه و حتی مدتی از دوره پهلوی این نوع سکه نقش مهمی را در امر داد و ستد مردم دارا بوده است. البته این سکه جزو کم بهاترین پول در جریان بوده و در فارسی به سکه فلوس، پشیز، قاز، پاپاسی یا پول سیاه هم می گفتند؛ چون این سکه های مسی پس از مدتی سیاه می شد و در مقابل، عنوان پول سفید برای درهم که جنس آن از نقره بود؛ بکار می رفت. سکه های مسی به خصوص در دوره ناصرالدین شاه و بعد از آن تا پایان سلسله قاجاریه نوسان زیادی داشت و ارزش آن نسبت به پولهای دیگر ثابت نبود و پیوسته تغییر می کرد. به همین جهت نمی توان ارزش سکه های مسی را نسبت به دیگر سکه ها تعیین نمود. به طوری که مدام در مناطق مختلف کشور تغییر می کرده است.

بیان مسئله

سکه های مسین ایران (مشهور به فلوس در دوران اسلامی و شاید پیش از آن) برخلاف مسکوکات طلا و نقره، نه تنها در پایتخت و بلاد بزرگ بلکه در شهرهای کوچک نیز به دست حکام محلی ضرب می شده اند و به سبب ارزش مبادله ای ناچیزشان، بیشتر مورد استفاده طبقات پایین جامعه بوده اند. از این رو، تصاویر و نقوش این سکه ها تجلی فرهنگ ها، باورها و آداب و رسوم محلی نواحی گوناگون ایران

نقوش سکه های مسی، از جمله موجودات واقعی و اساطیری، صورفلکی و طرح های هندسی، از یک سو از منظر تحقیقات اجتماعی-فرهنگی، تخصصی مهم هستند و از سوی دیگر در نزد خاص و عام ارزش هنری بالایی دارند. اما چون فلز مس در مقایسه با طلا و نقره در برابر عوامل طبیعی بسیار آسیب پذیر است، نقوش سکه های مسی به تدریج مخدوش و حتی معدوم می شود. بدین جهت سکه های مسی سالم و قابل مطالعه کم شمار هستند. از آن جا که این سکه ها توسط حاکمان محلی ضرب می شده اند، عموماً فاقد نام پادشاه هستند. هم چنین تاریخ ضرب آن ها به دلیل فرسودگی بیش از حد، در بسیاری موارد مشخص نیست. در نتیجه، طبقه بندی آنها بر مبنای سلسله های سلطنتی امکان پذیر نمی باشد. هدف اصلی از مقاله حاضر، معرفی سکه های مسی ایران از منظر ظاهری و فیزیکی، نشان دادن تنوع تصاویر منقوش بر آنها و نهایتاً آشنا ساختن خوانندگان با فرهنگ، علائق و هنر مردمان قرون گذشته ی این سرزمین است. از این رو، جنبه های مادی سکه های مسی، شامل ارزش مبادله ای آنها در مقابل کالا یا مسکوکات طلا و نقره مد نظر مولف نبوده است.

روش تحقیق: پژوهش مبتنی بر روش توصیفی و به لحاظ روش شناسی بر توصیف و تحلیل متکی است.

نتیجه گیری: بدیهی است به سبب تغییرات متوالی در وضعیت اقتصادی و معیشتی سرزمین پهناور ایران (ناشی از عوامل مختلف طبیعی و انسانی مانند خشکسالی و جنگ های داخلی و خارجی)، ارزش نسبی سکه ها پیوسته در تغییر بوده است و نقشمایه های